

Vážené paní učitelky a vážení páni učitelé,

právě otevíráte *Příručku učitele* k novému kompletu učebnic elementárního čtení z Nakladatelství Fraus. Výuka počátečního čtení i psaní je v nich koncipována na základě **genetické metody**, která má v českých školách poměrně dlouhou tradici a v současné době ji ve své výuce preferuje čím dál více učitelů-elementaristů.

Obsah výukových materiálů byl sestaven se snahou o dodržení základních myšlenek genetické metody, které **formuloval Josef Kožíšek**, autor metody i slavných učebnic *Poupata* a *Studánka* (1913–1948). Zároveň jsme se snažili přizpůsobit povahu textů, úkolů a cvičení všem aktuálním poznatkům v oblasti didaktiky elementárního čtení a psaní. V neposlední řadě nám šlo o vytvoření moderní vyučovací pomůcky, která je zcela rovnocennou alternativou k učebnicovým řadám vycházejícím z metody analyticko-syntetické.

Především jde o to, aby při procesu čtení šlo o porozumění a aktivní interakci čtenáře s textem, a ne jen o mechanické spojování hlásek a slov. Z vlastní praxe víme, že pouze smysluplné materiály mohou nastartovat dětský zájem o čtení a psaní. V souladu s Kožíškem respektujeme také důležitý princip historického vývoje písma. Důraz klademe na formulaci sdělení a myšlenek, k jejichž záznamu od začátku využíváme kresbu a symbol. Žáci ze začátku píší a čtou jedinou – velkou tiskací – abecedu. Zároveň tak respektujeme i zcela aktuální **přirozené uchopování písma dítětem**, neboť většina žáků zná při vstupu do školy některá písmena – většinou právě velké tiskací abecedy – a umí je i napsat.

Pro učitele, kteří se s genetickou metodou zatím příliš nesetkali, ale i pro všechny ostatní, formulujeme na úvodních stranách *Příručky* základní teoretická východiska, která zároveň odrážejí naši filozofii, kterou jsme vtělili do celé učebnicové řady. Na dalších stranách následují podrobné metodické poznámky k jednotlivým částem souboru. Obsahem jsou i návrhy, jak by se s konkrétním cvičením dalo pracovat, případně jaká se nabízejí rozšíření a souvislosti. Všechny učebnice a cvičebnice jsou samozřejmě koncipovány v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání.

Pokud jste se tedy rozhodli naučit své žáky (děti) číst a psát genetickou metodou, bude to jistě zajímavé dobrodružství pro vás a hlavně pro vaše žáky. Věříme, že naše *Příručka učitele* vám bude na této cestě dobrým průvodcem či pomocníkem, a k tomu vám přejeme hodně zdaru!

Autoři

Autoři

doc. Mgr. Jiří Havel, Ph.D.

je vedoucím Katedry primární pedagogiky na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity, má praxi i jako učitel na 1. stupni ZŠ. V pedagogické činnosti se zaměřuje na výuku směřující k rozvíjení počátečního čtenářské gramotnosti a k didaktice elementárního čtení a psaní. Ve výzkumné práci se orientuje na otázky spojené s pragraduální přípravou učitelů primárních škol a s problematikou začínajících učitelů. Na tyto oblasti také zaměřuje svou publikační činnost.

Mgr. Karla Černá

je ředitelkou školy v Ivančicích – Řeznovicích, kde pracovala jako učitelka na 1. stupni. Dlouholetá lektorka Dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, ve spolupráci s PdF MU Brno, se podílí na přípravě budoucích učitelů.

Mgr. Martina Grycová

je učitelkou elementárních tříd na 1. stupni ZŠ v Ivančicích – Řeznovicích. Již několik let je lektorkou Dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků.

Vhrsti,

vlastním jménem Vojtěch Jurík, je ilustrátor, spisovatel, komiksový kreslíř a scénárista. Jeho práce jsou charakteristické optimistickým pohledem na svět. Napsal knihy *Už se nebojím tmy* a *Prázdniny v nebi*, ilustroval například Steklačovy *Boříkovy lapálie* či knížky pohádek a pověstí Markéty Čekanové a Zdeňka Zajíčka. Publikuje u nás i v zahraničí, za svou tvorbu získal i několik mezinárodních ocenění.

Popis kompletu učebních pomůcek k výuce českého jazyka v 1. ročníku základní školy – genetická metoda

Učební komplet je tvořen:

- dvěma učebnicemi,
- velkou písankou pro uvolňovací cviky a nácvik tvarových prvků psacího písma,
- třemi písankami,
- příručkou učitele.

Doplňek k výuce:

- pracovní sešit Hrajeme si ve škole i doma.

Symbolsy použité v učebnicích:

Povídej

Piš, kresli

Čti

Vypracuj praktický úkol, zahraj si hru

Náročnější úkol (informace na str. 25)

Symbolsy použité v písankách:

Pomocný znak pro vázané písmo (více informací na str. 21)

Pomocný znak pro nevázané písmo

Přepiš psacím písmem

Orientace v jednotlivých titulech:

Učebnice ZAČÍNÁME ČÍST A PSÁT, UŽ ČTEME A PÍŠEME SAMI

V dolní části stránek učebnic na tzv. liště jsou uvedeny pokyny pro práci s dětmi při vyučování i mimo ně. Podrobnější návod a další náměty obsahuje *Příručka učitele*.

UVOLŇOVACÍ CVIKY A TVAROVÉ PRVKY PSACÍHO PÍSMÁ

Tzv. „velká písanka“ je určena k uvolnění ruky a nácviku prvků psacího písma. Pokyny pro práci dítěte jsou uvedeny v liště, podrobněji v *Příručce učitele*.

PÍSANKA 1–3

Tradiční písanky pro nácvik psacího písma. Metodické pokyny jsou uvedeny v *Příručce učitele*.

HRAJEME SI VE ŠKOLE I DOMA

Pracovní sešit obsahuje doplňující cvičení pro nácvik čtení a psaní.

Teoretická východiska a soulad s RVP

Výuka elementárního čtení a psaní podle genetické metody

Výuka elementárního čtení a psaní spadá do vzdělávací oblasti **Jazyk a jazyková komunikace** (vzdělávací obor *Český jazyk a literatura*). Tato oblast zcela přirozeně zaujímá stěžejní postavení v celém výchovně vzdělávacím procesu, neboť *jazykové vyučování vybavuje žáka takovými znalostmi a dovednostmi, které mu umožňují správně vnímat různá jazyková sdělení, rozumět jim, vhodně se vyjadřovat a účinně uplatňovat a prosazovat výsledky svého poznávání* (RVP ZV, 2010, str. 20). V počátečním vyučování je čtení a psaní tradičním cílem, ale zároveň je třeba budovat čtenářské a písarské dovednosti tak, aby velmi záhy fungovaly jako nástroj vzdělávání ve všech oborech. Moderní pojetí výuky elementárního čtení a psaní proto klade důraz na **individuální rozvoj** těchto dovedností, kdy je od počátku výuky zdůrazňován význam čtení a psaní jako prostředku pro komunikaci, vzdělávání i trávení volného času (tzv. **čtenářská gramotnost**, která je základním atributem funkční gramotnosti). Při výuce je upřednostňován obsah (**co** žák čte a píše) před vnější formou (jak čte a píše).

V současném procesu transformace výuky se tak mění nejen organizace práce, hodnocení, didaktické materiály a podoba učebnic, ale především je učitelům dána možnost volby metody, kterou budou při své výuce počátečního čtení a psaní využívat. Tato možnost však zároveň klade značnou **zodpovědnost** na učitele a zvyšuje nároky na jejich erudici. Pouze s dostatečnou oporou didaktické teorie a s respektem k individuálním zvláštěm jednotlivců totiž může učitel v souladu s výukovými cíli svou vyučovací činností podnítit odpovídající učební aktivity žáků.

V současnosti výrazně převažuje uplatňování **metody analyticko-syntetické**. Tato metoda byla v letech 1951–1990 jedinou oficiálně povolenou a kombinace tradice, propracovanosti i materiálního zabezpečení vede k tomu, že její dominance příliš neklesá. Situaci navíc podtrhuje fakt, že z celkového počtu učebnic elementárního čtení, které jsou na trhu a mají platnou doložku MŠMT ČR, je naprostá většina koncipována právě s oporou metody analyticko-syntetické. Tato metoda je tradičně založena na postupu, kdy ze známých slov vyvozují žáci hlásky a poté k nim připojují písmena, která postupně skládají do slabik, slov, vět či projevů. Má své nesporné klady, ale samozřejmě také zápory, jako je poměrně dlouhá fáze čtení symbolů (písmeno, slabika), spojení vyvozené hlásky se čtyřmi písmeny (tiskací, psací, velké, malé), čtení někdy nelibozvučných textů, převaha důrazu na techniku čtení i psaní psacího písma atp.

Proto se řada učitelů systematicky snaží tuto hegemonii prolomit, přičemž drtivá většina z nich ve výuce aplikuje **metodu genetickou**. Její tradice byla v českém školství ve výše zmíněném období násilně přerušena. Zakladatelem je významný český pedagog meziválečného období Josef Kožíšek. Počátkem 90. let tuto metodu oživila plzeňská pedagožka PhDr. Jarmila Wagnerová, CSc., a zmodernizovala ji ve své učebnici *Učíme se číst*.

Metodický postup genetické metody respektuje přirozené uchopování písma dítětem – dává důraz na kontext jazykového vyučování, aktivní naslouchání, zapisování myšlenek, prvotní osvojení velké tiskací abecedy atd. Je tak uplatňován princip jedné obtížnosti a posílena komunikativní stránka jazykového vyučování. Právě z těchto východisek vychází nová učebnicová řada, která se hlásí k odkazu Josefa Kožíška. Žáci zde od počátku k vyjádření svých myšlenek používají kresby, symboly a písmena.

ZAČÍNÁME ČÍST A PSÁT

TOMÁŠ

T-T.

T MÁ . TOM MÁ TÁTU.
TÁTA MÁ TOMA. TÁTA UMÍ .

Čtení celých vět a psaní také přímo ve větách. Vybraná slova jsou nahrazována obrázky nebo vybarvovacím písmenem.

pracovníková kód: 561029 29

MÁ .
MÁ .
MÁ .

TOM MÁ

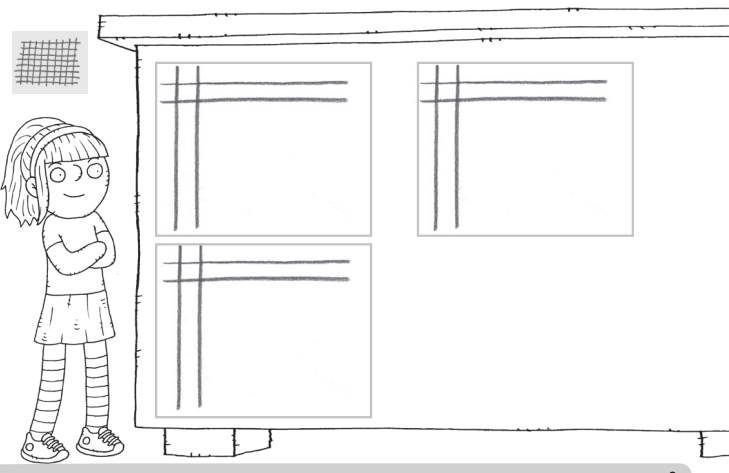
TOM MÁ MÁMU A TÁTU.

30 Podle obrázků říkej, kdo co má, a dopiš věty se slovesem **MÁ**.
Čti větu a piš.
Schovej větu o Tomovi pod proučkem papíru (sešitem, penálem) a napiš ji.

pracovníková kód: 561030

Žáci se v učebnici orientují pomocí **jednoduchých ikon**. Dolní lišta obsahuje informace pro rodiče.

UVOLŇOVACÍ CVIKY

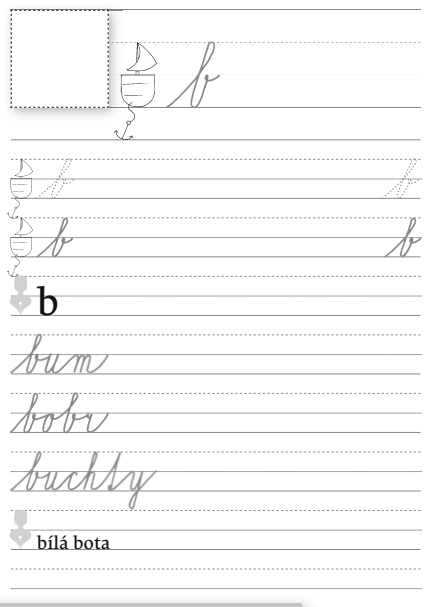

Kresli pletivo, aby králíci neutekli.

8

Uvolňovací cviky s motivační ilustrací.

PÍSANKA

bílá bota

Písanky obsahují **úlohy různého typu**, které jsou doplněné účelnými obrázkovými znaky. Žákům je ponechán také prostor pro vlastní ilustraci.

UŽ ČTEME A PÍŠEME SAMI

ČTEME MALÁ TISKACÍ PÍSMENKA

KTERÁ PÍSMENKA K SOBĚ PATŘÍ?

● SPOJ ČAROU STEJNÁ PÍSMENKA.

c R y ě
 H f g
 z ch ž h
 G Ž j C o š
 V Z O F r
 CH Y ř J s v š

Postupný přechod na malé tiskací písmo.

● PÍŠ K MALÉMU TISKACÍMU PÍSMENU JEHO VELKOU PODOBU.

č - ě	š -	v -
r -	z -	j -
g -	f -	ch -
o -	h -	y -

● Rozstříhej si karty s písmeny z učebnice. Přifažuj k sobě velká a malá tiskací písmena. Vyber si ta, která si ještě nepamätuješ, a provčuj si je. (Tey a další námety jsou popsány v Příručce učitele.)

procvičovaci kód: 562 004

4

V ŘÍŠÍ POHÁDEK

Malá čítanka

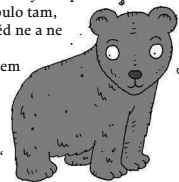
Vladislav Vančura

Jednou chodil světem medvěďár Kuba Kubikula a ten chlapík měl velikou potíže se svým medvědem Kubulou. Medvěď byl hajdalák a mlsoun. Nečesal se, nemyl a chodil jako ledajaká opice.

Medvěďár na něho: Kubulo sem a Kubulo tam, Kubulo a Kubuličko, ale kdepak! Medvěď ne a ne postát, ne a ne si utřít hubu, ne a ne se dát vyhrbelcovat a vyčistit uši. S jidlem to bylo pramizerné a o koupání ani řeč. Lidičky, co měl ten Kubula blech!

Járku tisíc a jednu. Kubula se bez přestání věčně drbal. „Co ty, Kubulo, se budeš věčně drbat?“ povídá medvěďár, „já tě naučím! Vždyť se tě děti bojí a žádná maminka jim nedovolí si s tebou hrát.“ „To jsou řeči,“ odpověděl medvěď Kubula, „to jsou řeči, abys věděl, já se každému líbím.“ Kuba Kubikula zavrtěl hlavou a povídá si sám pro sebe: „Však já na tebe, synáčku, vyzraju. Viš, co udělám, postraším tě medvěďím Barbuchou.“

Podle knihy Kubula a Kuba Kubikula

- Kdo to byl Kubula? Označ: medvěďár - opice - medvěď - chlapec - blecha.
- Pověď, co je to hajdalák a mlsoun.
- Podle čeho poznáš, že měl medvěďár medvěďa rád? Označ to v textu.
- Kdo byl asi Barbucha? _____
- Vymysli a napiš nadpis k příběhu.

Společně všechna K v pohádce. Je jich víc než 10?

procvičovaci kód: 562 071

21

Práce s textem v čítankové části učebnice. K textu se vážou úkoly, které podporují čtení s porozuměním.

UŽ ČTEME A PÍŠEME SAMI

Malá čítanka O ZVÍŘATECH

Na planetě Zemi žije mnoho živočichů. Živočichům také říkáme zvířata. Každé zvíře je něčím zajímavé. Pojďme si o nich číst a povídat.

SAVCI

Savci jsou velká skupina nejrůznějších zvířat, která mají všechna jeden společný znak.

Jejich mláďata sají od své matky mateřské mléko. Lidé jsou také savci.

LVI

Žijí ve smečkách. O lvičata pečují lvice. Ta také učí mláďata lovit.

NETOPÝR

Jako když myš dostane blanitá křídla.

Večer na nich vylétí, a pak běda mūrám i brokům. Najde je i poslepu, dobře je slyší. Přes den netopýr spí zavěšený hlavou dolů.

DELFIN

Skáču nad vodu, ne že bych chtěl létat. Potřebuju se nadechnout vzduchu a taky se podívat, že svět není jen voda.

Podle knihy První školní encyklopedie a Velká obrázková knížka o zvířatech

● Přečti si pozorně celou stránku. Potom k větám doplň ANO, nebo NE.

Mláďata savců sají mléko. _____

Delfini dýchají pod vodu. _____

Označ tečkou fotografie zvířete, které jsi už viděl(a) na vlastní oči.

procvičovaci kód: 562 024

24

Příklad práce s encyklopedickým textem, který je doplněn funkčním obrazovým materiálem.

Začínáme s projekty SVAČÍME

9. Můj výzkum - zkoumej, zapisuj a kresli, co celý týden svačíš.

Ukázka:

pondělí	 KOLÁČ	MARMELÁDA	ŠTÁVA		
	ovoce, zelenina	obiloviny	mléko, maso, luštěniny, ořechy	tuky, cukry	nápoje
Pondělí					
Úterý					
Středa					
Čtvrtek					
Pátek					
Sobota					
Neděle					

10. Svačiny na týden. Ve dvojici vymyslete svačinky pro prvníáčka na celý týden. Své nápady pište, kreslete nebo nalepujte výstřižky z tiskovin na papír.

Co budeme hodnotit:

- A - svačiny jsou pestré (nejsou stejné)
- B - ovoce nebo zelenina jsou součástí svačiny
- C - dny v týdnu jdou správně za sebou
- D - je vidět, která svačina patří ke kterému dni
- E - práce pěkně vypadá (vybarvené obrázky, úhledné a čitelné písmo, stránka je čistá a nezmačkaná)

80

Učebnice obsahuje projekty navazující na čítankovou část učebnice. Žáci jsou nenásilně vedeni ke zdravému životnímu stylu.

PŘEHLED KLÍČOVÝCH KOMPETENCÍ V SOUBORU UČEBNIC VZDĚLÁVACÍHO OBORU ČESKÝ JAZYK A LITERATURA PRO 1. ROČNÍK ZŠ – GENETICKÁ METODA

Název a vymezení kompetence v RVP	Naplnění v souboru učebnic
Kompetence k učení – umožnit žákům osvojit si strategie učení a motivovat je pro celoživotní učení.	Čtenářské a písařské dovednosti každého žáka v závislosti na jeho individuálním rozvoji jsou od počátku podřízeny cíli, kterým je dosažení funkční gramotnosti jako předpokladu celoživotní schopnosti efektivně využívat různé informační zdroje k učení i k řešení problémů. V učebnicích jsou vedle tradičních beletristických textů zařazeny texty informační a nelineární, děti se učí číst nejen pro zábavu a potěšení z příběhu, ale také číst pro poučení, učí se učit z textu . Texty vedou žáky k přemýšlení , vyvolávají v nich potřebu dialogu a sdílení zážitků. Přírozeným prostředkem k tomu je zápis myšlenek . K efektivnímu učení přispívá široce uplatňované vyhodnocení správnosti dle vzoru a sebehodnocení.
Kompetence k řešení problémů – podněcovat žáky k tvořivému myšlení, logickému uvažování a řešení problémů.	Dosažený stupeň rozvoje jazyka je klíčovou podmínkou pro úspěšné osvojení čtení. Proto je východiskem učebnice celostní jazykový rozvoj. Rozvoj logického myšlení, vlastního úsudku a argumentace je stimulován reálnými situacemi , které se v učebnicích objevují. Vyprávěním, čtením, dotvářením a vymýšlením příběhů následně vzniká autentický jazykový materiál, který žáci využívají a zapisují. Významné je rovněž posuzování vzniklé situace a hledání vhodného řešení , které žák dovede zdůvodnit. Získané zkušenosti se reflektují a aplikují při dalších příležitostech a porovnávají se s reálnými situacemi ze života dítěte.
Kompetence komunikativní – vést žáky k všestranné, účinné a otevřené komunikaci.	Soubor učebnic rozvíjí všechny složky jazykové i mimojazykové komunikace. Specifický důraz je kladen na: <ul style="list-style-type: none"> – podněcování k vyjádření vlastního názoru, vyslechnutí názorů jiných a k zápisu myšlenek; – smysluplné čtení – čtení není samoučelné, texty přinášejí různá sdělení; – celostní jazykový rozvoj – mluvená i psaná řeč je rozvíjena různými aktivitami; – vizuální komunikaci – „čtení“ obrazového sdělení na fotografii, ilustraci, ...
Kompetence sociální a personální – učit žáky rozvíjet a chránit zdraví a být za ně odpovědný, projevat pozitivní city; rozvíjet vnímavost k lidem, prostředí i přírodě a schopnost spolupracovat a respektovat úspěchy vlastní i druhých.	Témata zařazená v učebnicích vytvářejí předpoklady pro rovnováhu mezi racionálním a citovým vnímáním světa i vnitřního života lidí. Žáci jsou povahou úkolů a cvičení vedeni ke spolupráci , diskusi, konzultaci a vzájemné pomoci. Zdůrazňována je potřeba vzájemného respektu a ocenění práce i výsledků druhých lidí. Stejně žádoucí je také vytvoření pozitivní představy o sobě samém a povědomí o vlastní zodpovědnosti při vytváření a upevňování pozitivních vztahů a celkové atmosféry v kolektivu.
Kompetence občanské – připravovat žáky, aby se projevovali jako svébytné, svobodné a zodpovědné osobnosti, uplatňovali svá práva a plnili své povinnosti; vést je k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učit je žít společně s ostatními lidmi.	Texty a cvičení v učebnicích pomáhají dětem reflektovat nový stupeň samostatnosti i odpovědnosti spojený se vstupem do školy i setkáním se školou jako s důležitou institucí společnosti. Žáci si na příkladu konkrétních situací uvědomují svá práva i povinnosti , a to nejen ve vztahu ke škole. Žáci se setkávají na obrázcích v učebnici i v textech s dětmi různých etnik a z různých zemí a kultur. Různost je prezentována jako normální a žádoucí stav. Zdůrazněna je rostoucí odpovědnost dítěte za fyzické i sociálně-emoční prostředí ve třídě i v obci (včetně přírodního prostředí).
Kompetence pracovní – pomáhat žákům poznávat a rozvíjet vlastní schopnosti v souladu s reálnými možnostmi a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o vlastní životní a profesní orientaci.	V navozených aktivitách žáci rozvíjejí a učí se poznávat své pracovní schopnosti a dovednosti . Výsledky své práce hodnotí z hlediska kvality a funkčnosti, z hlediska ochrany svého zdraví i ochrany životního prostředí. Český jazyk zásadně přispívá k tomu, aby si děti osvojily základní rytmus školní práce a odpovědnosti, pozornosti a uvolnění. Tyto zásady jsou v učebnicích i tematizovány. Postupně se přidávají texty s tematikou práce dospělých.

PŘEHLED OČEKÁVANÝCH VÝSTUPŮ V SOUBORU UČEBNIC VZDĚLÁVACÍHO OBORU ČESKÝ JAZYK A LITERATURA PRO 1. ROČNÍK ZŠ – GENETICKÁ METODA

Výstupy stanovené RVP	Výstupy stanovené autory učebnic
<p>KOMUNIKAČNÍ A SLOHOVÁ VÝCHOVA</p> <p>Žák:</p> <ul style="list-style-type: none"> • porozumí písemným nebo mluveným pokynům přiměřené složitosti; • v krátkých mluvených projevech správně dýchá a volí vhodné tempo řeči; • zvládá základní hygienické návyky spojené se psaním; • píše správné tvary písmen a číslic, správně spojuje písmena, kontroluje vlastní písemný projev; • píše věcně i formálně správně jednoduchá sdělení; • seřadí ilustrace podle dějové posloupnosti a vypráví podle nich jednoduchý příběh. <p>JAZYKOVÁ VÝCHOVA</p> <p>Žák:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozlišuje zvukovou a grafickou podobu slova, člení slova na hlásky, odlišuje dlouhé a krátké samohlásky. <p>LITERÁRNÍ VÝCHOVA</p> <p>Žák:</p> <ul style="list-style-type: none"> • čte a přednáší z paměti ve vhodném frázování a tempu literární texty přiměřené věku; • vyjadřuje své pocity z přečteného textu; • pracuje tvořivě s literárním textem podle pokynů učitele a podle svých schopností. 	<p>1. ročník</p> <p><i>1. Složka komunikačně-slohová</i></p> <p>Žák:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozumí čtenému i mluvenému textu přiměřené složitosti; • využívá čtení jako zdroj informací; • se umí orientovat v textu přiměřeném jeho věku; • zvládá přiměřeným způsobem techniku čtení; • dokáže vyslechnout svého partnera a vést s ním dialog; • zvládá běžné komunikační situace přiměřeně svému věku; • píše správné tvary písmen a správně spojuje písmena do slov a následně vět; • dokáže přiměřeným způsobem zapsat své myšlenky; • kontroluje svůj vlastní písemný projev a dokáže rozpoznat jeho nedostatky. <p><i>2. Složka jazyková</i></p> <p>Žák:</p> <ul style="list-style-type: none"> • člení slova na hlásky; • rozlišuje hlásky a písmena; • odliší samohlásky s různou kvantitou; • rozlišuje čtení jednotlivých písmen a souhláskových skupin ve slově. <p><i>3. Složka literární</i></p> <p>Žák:</p> <ul style="list-style-type: none"> • se učí hravými formami zacházet s různými výrazovými prostředky; • se učí vnímat a prožívat přečtený nebo vyslechnutý text; • dokáže svůj prožitek z četby či poslechu textu přiměřeným způsobem mluvenou i písemnou formou sdělit ostatním; • poznává základní repertoár žánrů krásné literatury.

ZAŘAZENÍ PRŮŘEZOVÝCH TÉMAT V SOUBORU UČEBNIC VZDĚLÁVACÍHO OBORU ČESKÝ JAZYK A LITERATURA PRO 1. ROČNÍK ZŠ – GENETICKÁ METODA

Průřezové téma	Strana
Osobnostní a sociální výchova	UČ 1: 5, 9, 13, 18, 27, 28, 32, 34, 53, 56, 57, 67, 73, 78, 83; UČ 2: 14, 19, 23, 26, 33, 41, 43, 46
Výchova demokratického občana	UČ 1: 16, 39, 52, 69, 60; UČ 2: 44, 51, 61
Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech	UČ 1: 25, 41, 48, 49, 75, 81; UČ 2: 47
Multikulturní výchova	UČ 1: 6, 7, 20, 46, 76, 82; UČ 2: 50
Environmentální výchova	UČ 1: 12, 14, 37, 55, 64, 71; UČ 2: 24, 27, 30, 34, 39, 55, 57
Mediální výchova	UČ 1: 43, 45, 51, 63, 70, 74; UČ 2: 11, 40

PŘEHLED OČEKÁVANÝCH VÝSTUPŮ VZDĚLÁVACÍHO OBORU ČESKÝ JAZYK A LITERATURA PRO 2.–5. ROČNÍK ZŠ

UČEBNICE ČESKÉHO JAZYKA PRO 2.–5. ROČNÍK

1. Východiska

- Učebnice pro jazykovou a komunikačně-slohovou výchovu **vycházejí z Rámcového vzdělávacího programu** pro základní vzdělávání a z principů uvedených v koncepci celé učebnicové řady Nakladatelství Fraus pro vzdělávací obor Český jazyk a literatura.
- Učivo komunikačně-slohové je zastoupeno ve vysoké míře v učebnicích literární výchovy (v čítankách a pracovních sešitech k nim); učebnice jazykové se z tohoto hlediska jeví jako jejich komplement a jsou zaměřeny více na oblast jazykovou.
- V souladu s celkovou koncepcí učebnicové řady představují tyto učebnice jazyk/jazyky a text/texty jako **nástroje, díky nimž se mohou lidé i kultury potkávat, vzájemně si porozumět, nacházet soulad a konsenzus a lépe rozumět** svému světu /svým světům.
- Aby toho bylo dosaženo, je v nich struktura učiva založena primárně na **zřeteli k sémantice a pragmatice jazykových prostředků a textů**. V jednotlivých ročnících se důraz postupně přesouvá **od výrazových prostředků** samých a jejich systémů, které stojí v popředí v ročníku druhém, přes **ideační** (věcný) aspekt sdělování (ročník třetí) a jeho aspekt **interakční** (ročník čtvrtý) k **hodnotícím** postojům ke komunikaci (ročník pátý).

2. Rozvržení do ročníků

V následujícím schématu jsou zachyceny výchovně-vzdělávací dominanty jednotlivých ročníků. Dílčí složky učiva k nim budou přiřazeny tak, aby se dosažené výstupy kryly s výstupními požadavky Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání.

POKRAČOVÁNÍ 1. období

Výstupy stanovené RVP

KOMUNIKAČNÍ A SLOHOVÁ VÝCHOVA

Žák:

- plynule čte s porozuměním texty přiměřeného rozsahu a náročnosti;
- porozumí písemným nebo mluveným pokynům přiměřené složitosti;
- respektuje základní komunikační pravidla v rozhovoru;
- pečlivě vyslovuje, opravuje svou nesprávnou nebo nedbalou výslovnost;
- v krátkých mluvených projevech správně dýchá a volí vhodné tempo řeči;
- volí vhodné verbální i nonverbální prostředky řeči v běžných školních i mimoškolních situacích;
- na základě vlastních zážitků tvoří krátký mluvený projev;
- zvládá základní hygienické návyky spojené se psaním;
- píše správné tvary písmen a číslic, správně spojuje písmena i slabiky; kontroluje vlastní písemný projev;
- píše věcně i formálně správně jednoduchá sdělení;
- seřadí ilustrace podle dějové posloupnosti a vypráví podle nich jednoduchý příběh.

Výstupy stanovené autory učebnic

2. ročník (pokračují aktivity z 1. ročníku, přistupují nové): Jak se dorozumíváme.

1. Složka komunikačně-slohová

Povídáme si, čteme, kreslíme, hrajeme divadlo, hrajeme si s jazykem a texty atd.

Žák:

- si začíná uvědomovat, jakými různými způsoby se lidé dorozumívají, vnímat alternativní možnosti vyjadřování a sdělování;
- se učí zacházet s různými způsoby a prostředky vyjadřování, zvláště s psaným jazykem;
- se učí předat svůj zážitek z četby/poslechu krásné literatury, ze hry s jazykem a texty a sdílet ho s ostatními.

2. Složka jazyková

Hrajeme si s písmeny, hláskami, slabikami, slovy, větami, intonací, grafikou, hlasem, gesty, mimikou, obrázky, zvuky; učíme se správně psát a mluvit.

Žák:

- se hravou formou seznamuje s různými výrazovými prostředky a systémy;
- si začíná uvědomovat jedinečnost jazyka, zvláště psaného, a poznává jeho vlastnosti;
- si osvojuje postupně pravidla korektního vyjadřování (pravopis, výslovnost).

POKRAČOVÁNÍ 1. období

Výstupy stanovené RVP

JAZYKOVÁ VÝCHOVA

Žák:

- rozlišuje zvukovou a grafickou podobu slova, člení slova na hlásky, odlišuje dlouhé a krátké samohlásky;
- porovnává významy slov, zvláště slova opačného významu a slova významem souřadná, nadřazená a podřazená, vyhledá v textu slova příbuzná;
- porovnává a třídí slova podle zobecněného významu – děj, věc, okolnost, vlastnost;
- rozlišuje slovní druhy v základním tvaru;
- užívá v mluveném projevu správné gramatické tvary podstatných jmen, přídavných jmen a sloves;
- spojuje věty do jednodušších souvětí vhodnými spojkami a jinými spojovacími výrazy;
- rozlišuje v textu druhy vět podle postoje mluvčího a k jejich vytvoření volí vhodné jazykové i zvukové prostředky;
- odůvodňuje a píše správně: i/y po tvrdých a měkkých souhláskách i po obojetných souhláskách ve vyjmenovaných slovech; dě, tě, ně, ú/ů, bě, pě, vě, mě – mimo morfologický šev; velká písmena na začátku věty a v typických případech vlastních jmen osob, zvířat a místních pojmenování.

2. období

Výstupy stanovené RVP

KOMUNIKAČNÍ A SLOHOVÁ VÝCHOVA

Žák:

- čte s porozuměním přiměřeně náročné texty potichu i nahlas;
- rozlišuje podstatné a okrajové informace v textu vhodném pro daný věk, podstatné informace zaznamenává;
- posuzuje úplnost či neúplnost jednoduchého sdělení;
- reprodukuje obsah přiměřeně složitěho sdělení a zapamatuje si z něj podstatná fakta;
- vede správně dialog, telefonický rozhovor, zanechá vzkaz na záznamníku;
- rozpoznává manipulativní komunikaci v reklamě;
- volí náležitou intonaci, přízvuk, pauzy a tempo podle svého komunikačního záměru;
- rozlišuje spisovnou a nespisovnou výslovnost a vhodně ji užívá podle komunikační situace;
- píše správně po stránce obsahové i formální jednoduché komunikační žánry;
- sestaví osnovu vyprávění a na jejím základě vytváří krátký mluvený nebo písemný projev s dodržáním časové posloupnosti.

Výstupy stanovené autory učebnic

3. ročník (pokračují aktivity z 2. ročníku, přistupují nové): O čem se dorozumíváme a co o tom říkáme.

1. Složka komunikačně-slohová

Jak si lépe porozumět? Za slovy, obrázky a gesty nacházíme významy.

Žák:

- si začíná uvědomovat, že rozumět textu není samozřejmost;
- si všímá pozorně toho, co znamenají slova, věty, texty, obrazová a jiná sdělení;
- poznává další žánry krásné literatury, prohlubuje svůj zážitek z ní základním vhladem do její výstavby.

2. Složka jazyková

Slova, věty, gesta atd. mají různé významy, učíme se je poznávat.

Žák:

- se učí pozorně sledovat různé významy slov, vět a dalších jazykových/výrazových prostředků;
- určuje jejich významy v diskusi i s pomocí slovníků a jiných pramenů;
- si osvojuje základní pojmové nástroje pro uvažování a diskuse o jazyku, zvláště o jeho sémantice.

Výstupy stanovené autory učebnic

4. ročník (pokračují aktivity z 2. a 3. ročníku, přistupují nové): Rozumíme si opravdu?

1. Složka komunikačně-slohová

Za informacemi nacházíme autora, adresáta a situaci.

Žák:

- si začíná uvědomovat, že každé sdělování je souhra dvou partnerů v určité situaci;
- se učí rozpoznávat postavení, zájmy a záměry autora a adresáta, rozlišovat různé funkce vyjádření, mj. s ohledem na partnera a situaci;
- poznává další žánry krásné literatury a pokouší se o vlastní tvorbu.

2. Složka jazyková

Komunikace znamená kontakt a jednání.

Žák:

- poznává jazykové a jiné dorozumívací prostředky jako prostředky kontaktu s druhými a působení na ně;
- poznává, jak vyjádření souvisí s komunikační situací; všímá si v této souvislosti variantnosti výrazových prostředků;
- se učí užívat jazykových/výrazových prostředků vhodně se zřetelem k partnerovi a situaci; posuzovat užití jazykových/výrazových prostředků v textu se zřetelem k záměru autora a komunikační situaci, brát je v úvahu při interpretaci.

2. období

Výstupy stanovené RVP

JAZYKOVÁ VÝCHOVA

Žák:

- porovnává významy slov, zvláště slova stejného nebo podobného významu a slova vícevýznamová;
- rozlišuje ve slově kořen, část příponovou, předponovou a koncovku;
- určuje slovní druhy plnovýznamových slov a využívá je v gramaticky správných tvarech ve svém mluveném projevu;
- rozlišuje slova spisovná a jejich nespisovné tvary;
- vyhledává základní skladební dvojici a v neúplné základní skladební dvojici označuje základ věty;
- odlišuje větu jednoduchou a souvětí, vhodně změní větu jednoduchou v souvětí;
- užívá vhodných spojovacích výrazů, podle potřeby projevu je obměňuje;
- píše správně i/y ve slovech po obojetných souhláskách;
- zvládá základní příklady syntaktického pravopisu.

Výstupy stanovené autory učebnic

5. ročník (pokračují aktivity z 2.–4. ročníku, přistupují nové): **Rozumíme textu a umíme ho zhodnotit.**

1. Složka komunikačně-slohová

Texty mají různou hodnotu; učíme se je využívat.

Žák:

- si ve zvýšené míře uvědomuje, že sdělování se řídí pravidly a normami, respektuje je při vlastním sdělování a vyžaduje jejich dodržování od druhých;
- se učí brát v úvahu funkce textů, hodnotit je podle jejich funkčnosti a kvality, nacházet jejich vady a všimnout si postojů, které se v nich jasně projevují;
- poznává další žánry krásné literatury, hodnotí je, vytváří si vlastní čtenářský profil a pokouší se o vlastní tvorbu.

2. Složka jazyková

Jazyk a dorozumívání mají svá pravidla.

Žák:

- si uvědomuje účelnost pravidel a norem užívání jazyka i jiných kódů (včetně pravidel pravopisných a výslovnostních);
- si uvědomuje hodnoty, které může vyjádření v různých situacích mít, snaží se je sledovat ve vlastním projevu a vyžadovat od druhých;
- ve zvýšené míře věnuje pozornost kladným i záporným hodnotám veřejného dorozumívání a vytváří si postupně povědomí o žádoucích kvalitách veřejného projevu mluveného i psaného (také – ale ne pouze – formálních).

UČEBNICE ČÍTANKY PRO 2.–5. ROČNÍK

POKRAČOVÁNÍ 1. období

Výstupy stanovené RVP

KOMUNIKAČNÍ VÝCHOVA

Žák:

- plynule čte s porozuměním texty přiměřeného rozsahu a náročnosti;
- porozumí písemným nebo mluveným pokynům přiměřené složitosti;
- respektuje základní komunikační pravidla v rozhovoru;
- pečlivě vyslovuje, opravuje svou nesprávnou nebo nedbalou výslovnost;
- v krátkých mluvených projevech správně dýchá a volí vhodné tempo řeči;
- volí vhodné verbální i nonverbální prostředky řeči v běžných školních i mimoškolních situacích;
- na základě vlastních zážitků tvoří krátký mluvený projev;
- zvládá základní hygienické návyky spojené se psaním;

Výstupy stanovené autory učebnic

2. ročník:

Jak se dorozumíváme.

Povídáme si, čteme, kreslíme, hrajeme divadlo, hrajeme si s jazykem, s texty atd.

Žák:

- si začíná uvědomovat, jakými různými způsoby se lidé dorozumívají, vnímat alternativní možnosti vyjadřování a sdělování;
- se učí hravými formami zacházet s různými prostředky výrazu, zvláště s psaným jazykem;
- se učí reflektovat svůj zážitek z četby/poslechu krásné literatury, ze hry s jazykem a texty a sdílet ho s ostatními.

POKRAČOVÁNÍ 1. období

Výstupy stanovené RVP

- píše správné tvary písmen a číslic, správně spojuje písmena i slabiky; kontroluje vlastní písemný projev;
- píše věcně i formálně správně jednoduchá sdělení;
- seřadí ilustrace podle dějové posloupnosti a vypráví podle nich jednoduchý příběh.

LITERÁRNÍ VÝCHOVA

Žák:

- čte a přednáší z paměti ve vhodném frázování a tempu literární texty přiměřené věku;
- vyjadřuje své pocity z přečteného textu;
- rozlišuje vyjadřování v próze a ve verších, odlišuje pohádku od ostatních vyprávění;
- pracuje tvořivě s literárním textem podle pokynů učitele a podle svých schopností.

2. období

Výstupy stanovené RVP

KOMUNIKAČNÍ VÝCHOVA

Žák:

- čte s porozuměním přiměřeně náročné texty potichu i nahlas;
- rozlišuje podstatné a okrajové informace v textu vhodném pro daný věk, podstatné informace zaznamenává;
- posuzuje úplnost či neúplnost jednoduchého sdělení;
- reprodukuje obsah přiměřeně složitěho sdělení a zapamatuje si z něj podstatná fakta;
- vede správně dialog, telefonický rozhovor, zanechá vzkaz na záznamníku;
- rozpoznává manipulativní komunikaci v reklamě;
- volí náležitou intonaci, přízvuk, pauzy a tempo podle svého komunikačního záměru;
- rozlišuje spisovnou a nespisovnou výslovnost a vhodně ji užívá podle komunikační situace;
- píše správně po stránce obsahové i formální jednoduché komunikační žánry;
- sestaví osnovu vyprávění a na jejím základě vytváří krátký mluvený nebo písemný projev s dodržením časové posloupnosti.

LITERÁRNÍ VÝCHOVA

Žák:

- vyjadřuje své dojmy z četby a zaznamenává je;
- volně reprodukuje text podle svých schopností, tvoří vlastní literární text na dané téma;
- rozlišuje různé typy uměleckých a neuměleckých textů;
- při jednoduchém rozboru literárních textů používá elementární literární pojmy.

Výstupy stanovené autory učebnic

3. ročník:

O čem se dorozumíváme a co o tom říkáme.

Jak lépe porozumět textu. Za slovy, obrázky a gesty nacházíme významy.

Žák:

- si začíná uvědomovat, že rozumět textu není samozřejmost;
- se učí hledat významy slov, vět, textů, obrazových a jiných sdělení, také za pomoci slovníkových i jiných pramenů;
- poznává širší repertoár žánrů krásné literatury, prohlubuje svůj zážitek z ní základním vhladem do její výstavby.

Výstupy stanovené autory učebnic

4. ročník:

Rozumíme si opravdu?

Za informacemi nacházíme autora, adresáta a situaci.

Žák:

- si začíná uvědomovat, že každé sdělování je založeno na souhře dvou či více partnerů v určité konkrétní situaci;
- se učí rozpoznávat postavení, zájmy a záměry autora a adresáta, rozlišovat různé funkce vyjádření, mj. s ohledem na partnera a situaci;
- poznává další žánry, autory a tituly krásné literatury a pokouší se o vlastní tvorbu.

5. ročník:

Rozumíme textu a dovedeme ho zhodnotit.

Texty mají různou hodnotu; učíme se je využívat.

Žák:

- si ve zvýšené míře uvědomuje, že sdělování se řídí pravidly a normami, respektuje je při vlastním sdělování a vyžaduje jejich dodržování od druhých;
- se učí brát v úvahu funkce textů, hodnotit texty podle jejich funkčnosti a kvality, nacházet jejich vady a všimnout si postojů, které se v nich jasně projevují;
- poznává další žánry, autory a tituly krásné literatury, hodnotí je, vytváří si vlastní čtenářský profil a pokouší se o vlastní tvorbu.

Přehled témat/kapitol s orientačním harmonogramem

Učebnice 1 (ZAČÍNÁME ČÍST A PSÁT) je koncipována zhruba pro první pololetí školního roku a obsahuje vyvození všech písmen velké tiskací abecedy. Ve **velké písance** (UVOLŇOVACÍ CVIKY A TVAROVÉ PRVKY PSACÍHO PÍSMĀ) jsou zařazeny cviky pro uvolnění ruky a nácvik prvků psacího písma.

Učebnice 2 (UŽ ČTEME A PÍŠEME SAMI) je určena pro období přibližně od ledna. Její části umožňují postupný přechod ke čtení malých tiskacích písmen, čtení skupin **bě, pě, vě, mě** a čtení rozmanitých textů k docvičování čtení a k výchově čtenáře. Závěrečná projektová část vede k aktivní práci s texty a k funkčnímu využití dovedností čtení a psaní.

Písanky 1–3 slouží k nácviku psacího písma a jejich zařazení do výuky je v kompetenci vyučujících. U genetické metody to bývá obvyklejší právě ve druhém pololetí.

ZAČÍNÁME ČÍST A PSÁT a UVOLŇOVACÍ CVIKY A TVAROVÉ PRVKY PSACÍHO PÍSMĀ

Týden	Nadpis	Učivo ČJ	Strana v UČ 1	Psaní	Strana ve velké písance
1.	VE ŠKOLE	rozmluvení, diagnostika, adaptace	5		
	1. A	popis, písmena, naslouchání, sluchová diferenciacie	6–7	spontánní kresba	1
	DOMA	sdělení myšlenky, tvoření vět, zápis jména a myšlenky	8–9	lomená čára – test	2
2.	SKLÁDÁME SIRKY	zrková diferenciacie, orientace v ploše	10–11	tečky	3
	STAVÍME Z KOSTEK	prostorová orientace, pravolevá orientace	12–13	volná linie	4
3.	OTA	hláska a písmeno O	14–15	kruh, ovál	5
	URŠULA	hláska a písmeno U	16–17	dolní oblouk	6
4.	ALENA	hláska a písmeno A	18–19	šikmá čára	7
	EVA	hláska a písmeno E	20–21	svislá a vodorovná čára	8
5.	IVANA A YVETA	hláska I a písmena I, Y	22–23	spojení rovných čar	9
	A, E, I, O, U JINAK	dlouhé samohlásky, písmeno Ě	24–26		
6.	MARTINA	hláska a písmeno M	27–28	horní oblouk	10
	TOMÁŠ	hláska a písmeno T	29–31	závitnice	11
7.	JIRKA	hláska a písmeno J	32–33	vlnovka	12
	NELA	hláska a písmeno N	34–35	přímá čára	13
8.	SÁRA	hláska a písmeno S	36–38	svislá vlnovka	14
	LUCKA	hláska a písmeno L	39–40	spirálovitá čára	15
9.	KAROLÍNA	hláska a písmeno K	41–42	spirálovitá čára do kruhu	16
	VÍTEK	hláska a písmeno V	43–44	čáry a spirály	17

10.	PEPA	hláska a písmeno P	45–47	prohnutá čára v různých polohách	18
	HUNG	hláska a písmeno H	48–50	upevňování, šikmá čára	19–21
11.	DAVID	hláska a písmeno D	51–53	nápřah	22
	BÁRA	hláska a písmeno B	54–56	ostrý obrat	23
12.	RADEK A ŘEHOŘ	hlásky a písmena R a Ř	57–58	horní zátrh	24
	ŠIMON	hláska a písmeno Š	59–61	spojené horní oblouky	25
13.	CYRIL A ČENDA	hlásky a písmena C a Č	62–65	dolní zátrh	26
	ZUZANA A ŽANETA	hlásky a písmena Z a Ž	66–68	spojené dolní oblouky	27
14.	FILIP	hláska a písmeno F	69–72	horní klička	28
	GÁBINA	hláska a písmeno G	73–76	dolní klička	29
15.	CHRUDOŠ	hláska a písmeno CH	77–79	uzavřený ovál	30
	Ď, ť, ň	hlásky a písmena Ď, ť, ň	80	hadovka	31
16.	DĚ, TĚ, NĚ	skupiny DĚ, TĚ, NĚ	81	srdcovka	32
17.	DI/DÍ, TI/TÍ, NI/NÍ, OU, AU	skupiny DI/DÍ, TI/TÍ, NI/NÍ, dvojhlásky OU, AU	82		
18.	Q, X, W	písmena Q, X, W	83–84		
19.	POZNÁTE NÁS?	motivace k přechodu na čtení malého tiskacího písma	85		

UŽ ČTEME A PÍŠEME SAMI a PÍŠANKA 1–3

Období	Nadpis	Učivo ČJ	Strana v UČ 2	Projekt	Strana v UČ 2	Psaní
20.–22.	Čteme malá tiskací písmenka	čtení písmen malé tiskací abecedy, čtení skupin bě, pě, vě, mě	4–11	Začínáme s projekty	64	PÍŠANKA 1 1. e, l, t 2. s, š, i, u 3. a, A, o 4. O, d, m 5. M, n, N 6. p, j, y 7. v, V, r 8. ř, z, ž
23.–27.	V řši pohádek	praktické a věcné čtení a mluvení, praktické a věcné naslouchání	12–23	Budeme hrát pohádku	65–67	
28.–32.	O zvířatech		24–40	Naše zoo	68–73	PÍŠANKA 2 1. c, č, C 2. Č, h, ch 3. Ch, b, k 4. f, g, l 5. J, H, U, Y 6. Š, Š, L, G
33.–36.	U nás děti		41–51	Knih o mně	74–76	
37.–40.	Co jíme		52–63	Svačíme	77–81	PÍŠANKA 3 1. T, F, Z, Ž 2. P, B, R, Ř 3. D, E, K 4. d, D, t, ť, ň, Ň 5. x, X, q, Q, w, W (lze ponechat do 2. ročníku) 6. přepis, volné psaní
41.	Naše oslava	opakování	82			

METODIKA VÝUKY ELEMENTÁRNÍHO ČTENÍ A PSANÍ PODLE GENETICKÉ METODY

První dny ve škole by měly být věnovány vzájemnému poznání mezi učitelem a žáky i mezi žáky navzájem. A právě jazykové vyučování zcela přirozeně poskytuje učiteli prostor k tomu, aby **diagnostikoval** úroveň jednotlivých žáků jak po stránce řečových znalostí, návyků a dovedností (kultura mluveného projevu, slovní zásoba), tak po stránce aktuálního stavu vzdělávacích předpokladů obecně. Vhodně volené herní aktivity k jejich dalšímu **rozvoji** navíc přinášejí do výuky relaxační prvky, které pozitivně působí při **adaptaci** dítěte na novou roli žáka. Už Josef Kožíšek zdůrazňoval, že při prvních kontaktech žáka a učitele je důležité navázání dobrého vztahu, který umožní položit kvalitní základy pro pozdější práci.

K tomu přispívají aktivity obsažené v úvodní části učebnice ZACHÍNÁME ČÍST A PSÁT (UČ 1), jež plynule navazují na činnosti, které žáci znají z předškolního období. Josef Kožíšek nazýval první fázi ve výuce jako období **průpravného čtení**. V našem pojetí pokrývá tato etapa přibližně 6–10 týdnů. Vycházíme z formy vyprávění, která navozuje přirozenou komunikaci ve třídě. Volné projevy umožňují učiteli poznat aktuální úroveň mluveného projevu jednotlivých žáků, úroveň vzdělávacích předpokladů obecně, jejich sociální zkušenosti, zájmy, motivaci atp. K dalšímu rozvoji všech předpokladů ke čtení záhy zařazujeme vyprávění, jež se tematicky opírá o situace znázorněné na ilustracích v učebnici. Každý obrázek je zde nositelem určité myšlenky a jejím dekódováním či osobním výkladem začínáme směřovat k vlastní podstatě čtení. Důležité je, aby se průpravné čtení zpočátku opíralo o schopnosti a zkušenosti, které si dítě přináší z předškolního období, a aby se na konkrétních materiálech postupně rozvíjelo jeho vnímání a rozlišování zrakem, sluchem i hmatem, pravolevá orientace, orientace v prostoru, konkrétní i abstraktní myšlení, záměrná paměť, soustředění, volní vlastnosti (schopnost dokončit rozdělanou práci), představivost, fantazie atd. Základním cílem průpravného období je izolování náslovné hlásky a uvědomění si pořadí hlásek ve slově.

Souběžně začíná také **příprava na psaní**. Z hlediska přirozeného uchopování psaného jazyka považujeme v tomto období za klíčové sebevyjádření dítěte pomocí kresby. Tato činnost musí být vhodně provázána s rozvojem mluveného projevu. Dodržení jednotného tématu v obou složkách jazykového vyučování patří k základním pilířům metody.

V úvodních lekcích se postupně objevují náměty pro manipulační činnosti k rozvoji jemné motoriky, cvičení koordinace ruky a oka, smyslové a psychomotorické hry. Úkoly určené k rozvoji grafomotoriky jsou zařazeny do velké písanky UVOLŇOVACÍ CVIKY A TVAROVÉ PRVKY PSACÍHO PÍSMĚ, jež obsahuje cvičení ke kreslení, dokreslování, uvolňování ruky i k psaní tvarových prvků. Tato cvičebnice nastiňuje základní linii, kterou je třeba diferencovaně doplňovat a rozvíjet podle aktuálního stavu rozvoje písáckých dovedností jednotlivých žáků.

Genetická metoda klade maximální **důraz na smysl čteného**. Proto je v učebnici jednotlícím tématem k počátečnímu vyprávění i k úkolům a cvičením směřujícím k vytváření, rozvíjení i diagnostice jazykových kompetencí příběh o třídě nových prvňáčků. Stejně důležitou roli hraje také srovnávání s vlastními životními zkušenostmi a vlastní reálnou třídou. Z počátečních písmen (náslovné hlásky) jejich jmen postupně vyvozujeme písmena celé abecedy. Vyprávěním, dotvářením a vymýšlením příběhů o jednotlivých dětech z této třídy vzniká autentický jazykový materiál, který žáci okamžitě zapisují. Analogicky jsou vedeni i k tomu, aby osvojeným typografickým postupem velmi záhy **zapisovali i vlastní myšlenky**.

Právě zápis myšlenek patří k tradičním pilířům metody. K tomu si žáci potřebují osvojit základní princip zápisu jmen osob, které jsou nositeli myšlenek. Josef Kožíšek k tomu užíval písmeno s tečkou, tzv. **uzlík (M. = Marie)**. Tento způsob zápisu jsme nepřevzali, neboť nechceme žáky mást použitím tečky. Ta pro ně musí zůstat znaménkem používaným na konci věty. V učebnici proto zápis jména abstrahujeme do červeného písmena, které pak v zápisech dětí symbolizuje celé jméno. Zvolená jména dětí ve třídě slouží jako nápovědná slova, ze kterých jsou izolovány hlásky a písmena. Vyvozovaná písmena (iniciály) jsou vždy „vybarvovací“. Žáci tato písmena vybarvují červeně. Tím si jednak fixují tvar a zároveň přijímají do svého instrumentáře nové jméno, které zapisují tímto červeným písmenem. Stejně důležité je již v tomto období naučit žáky zapisovat myšlenky typograficky správně, tj. dodržovat stavbu věty. Červené písmeno zastupuje celé jméno, následuje pomlčka zastupující sloveso a obrázek, symbol či slovo (**P – P. = Pepa začíná na P;**

M – . = Martina jí / má ráda / si myje / si kupuje hrušku.). Tímto postupem se naplňuje vlastní smysl psaní, tj. abych si já nebo někdo jiný mohl číst něco, co v nás vyvolá další myšlenky. Následně je proto důležité, aby žáci mohli zapsané věty (myšlenky) číst učiteli, spolužákům, rodičům atd.

Se zvětšujícím se počtem probraných písmen postupně skládáme a čteme slova. Texty k procvičování čtení obsahují výhradně již probraná písmena. Průpravným čtením tedy plynule začíná prolínat druhá fáze, tzv. období **hláskového čtení**. K nácvičku čtení používáme nejmenší jednotku psané řeči – grafém. Žáci neslabikují, ale hláskují (čtou po písmenkách), tzn. čtou

jednotlivá písmena slova a poté vysloví celé slovo najednou, např. L-E-S, les. Při psaní si dítě slovo rozloží na hlásky (l-e-s) a pak ho napíše (LES). Pro nácvik dovednosti hláskování („písmenkování“) je vhodné využít audionahrávku CD. Skupiny **di/dí, ti/tí, ni/ní, dě, tě, ně** a později **bě, pě, vě, mě/mně** nacvičujeme jako celek. Pozdější postupný přechod k malým tiskacím písmenům bývá u většiny dětí rychlý a bezproblémový. Dbáme na důkladné procvičení, ale zároveň nesmíme polevit v důrazu na vyprávění, čtení a naslouchání s porozuměním. K obohacení obsahu textů k procvičení čtení využíváme obrázkové čtení.

Děti ale budou zcela samozřejmě chtít číst i zapisovat i jiné texty, se kterými se budou běžně potkávat. Začnou se zajímat o ostatní písmena dřív, než se k nim dostanou v rámci učebnice. Je dobré si vytvořit s dětmi **abcedu velkého tiskacího písma s obrázky**, aby se mohly dívat na tvar ještě neznámých písmen. Takto přirozeně začne také vzájemné učení dětí, neboť každé zná jinou sadu písmen (většinou vycházející z jejich vlastních jmen).

Snažíme se o **proniknutí k myšlence** slova či věty, přičemž prvotním předpokladem k pochopení textu je uvedení čtenáře do děje (např. formou motivačního rozhovoru). Grafickým záznamem vyčtených (slyšených) myšlenek upevňujeme algoritmy zapisování, přičemž je důležité, aby žáci psali také jedinečné výpovědi o dění ve třídě (*Napiš, co postavil / /udělal / má rád/a spolužák/spolužačka.*) i o dění ve svém širším okolí. Přes tyto zápisy si pak snadněji uvědomujeme, jak praktickou dovedností psaní a čtení je.

Nezbytným prvkem v utváření čtenářských kompetencí je **sebehodnocení**. Objevuje se v učebnici pravidelně, zpočátku zejména při nácviku velkých tiskacích písmen (informace na str. 29). Účelem je, aby došlo k úplnému pochopení a zvnitřnění cílů výuky u žáků a také k posílení jejich spoluodpovědnosti. Důležité je, aby se dítě nebálo chyby, ale aby se z dílčích neúspěchů dokázalo poučit a snažilo se je napravit.

V učebnici **UŽ ČTEME A PÍŠEME SAMI (UČ 2)** dochází nejprve k přechodu vyvozeného a upevněného velkého tiskacího písma do malého. U většiny žáků stačí dva týdny a můžeme přejít ke čtení textů. Zároveň začínáme s nácvikem **psacího písma** do malých **PÍŠANEK**. Jednotlivé lekce směřují k technickému zvládnutí nově vyvozených písmen, při spojování písmen aplikujeme klasické syntetické postupy. Zcela přirozeně pak začneme využívat psací písmo i k zápisům myšlenek a jiných cvičení.

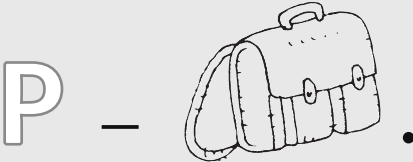
Samotná učebnice 2 je rozdělena na tři části. V první jsou zařazeny texty a cvičení, které slouží k plynulému přechodu na čtení písmen **malé tiskací abecedy** a seznámení se skupinami, u nichž počet hlásek vždy neodpovídá počtu písmen (**bě, pě, vě, mě/mně**). Druhá část obsahuje čítankové texty primárně určené k docvičování čtení a k literární výchově. Třetí část přináší návrhy projektů, které tematicky vycházejí z čítankových textů, ale svým cílovým zaměřením výrazně přesahují standardní úkoly k rozvoji čtenářských dovedností. Pojetí materiálů a pracovních stran směřuje výrazně k mezipředmětovým vazbám, průřezovým tématům a také výrazně stimuluje rozvoj klíčových kompetencí.

Texty do **čítankové části** byly vybrány a sestaveny tak, aby tvořily tematický celek k **projektům**. Jedná se převážně o ukázky z dětské literatury, zejména současné, které jsou občas doplněny a propojeny texty autorskými. Pro docvičení čtení můžeme vybírat z textů různého obsahu i rozsahu. Důležitá je postupná aplikace vyvozených znalostí, vytvořených návyků a dosažených čtenářských dovedností. Skladba textů dává poměrně široký prostor k individuálnímu docvičení. Tato fáze je velmi příhodná také k odhalování a prevenci nedostatků či vad čtení na základě prognostických a diagnostických testů.

Úkoly obsažené v projektech zcela přirozeně integrují psaní a zároveň výrazně podporují možnost výběru i vnitřní diferenciaci. Z hlediska **literární výchovy** jsou zastoupeny hlavní žánry – příběh, pohádka, bajka, báseň, hádanka, text písně, texty populárně naučné a encyklopedické atd. Za stejně důležité považujeme uplatnění a reflexi výchovných aspektů.

Stále máme na paměti, že je třeba vést děti k umění používat jazyk, tzn. plynule a výstižně mluvit, číst a psát s porozuměním. Zároveň postupně utváříme, udržujeme a obnovujeme **vztah ke knize**. Ukazujeme její hodnoty jako zdroje poučení a zábavy, učíme se s knihami zacházet. K tomu by měly v učebnici přispět i často uváděné ukázky z knih, které se na trhu běžně prodávají. Potíže při ovládnutí techniky čtení mohou děti odrazovat od zájmu o knihu. To eliminujeme častým poslechem předčítaných a vyprávěných příběhů a veršů. Následně žáky podněcujeme k autentickému vyjadřování vlastních názorů a zaujímání postojů k tématům z četby. Pozitivní roli jistě sehraje čtenářský koutek s knihovničkou, jež si v tomto období můžeme začít společně budovat.

Orientační harmonogram fází výuky čtení a psaní podle genetické metody

Fáze	Období	Náplň práce
Předčtenářské období	září–listopad (dle kognitivní, motorické a emoční úrovně jednotlivých dětí)	Rozvoj vzdělávacích předpokladů: <ul style="list-style-type: none"> • zrakové diferenciacce (Hledej rozdíl); • sluchové diferenciacce (Na roboty); • paměti (Kimovy hry); • řeči (Vymyšlení příběhů); • slovní zásoby (Slovní fotbal); • pozornosti (Co se změnilo); • jemné motoriky (Puzzle); • hrubé motoriky (Tvary samohlásek). <p>K tomu, aby byly děti schopné učit se čtení a psaní, potřebují uvedené složky vzdělávacích předpokladů pravidelně rozvíjet i v době, kdy už čtou a píší.</p>
Zápis jména	září	Záznam a čtení jména pomocí vybarvovacího písmena. Děti se prvotně učí zapsat velkými tiskacími písmeny své jméno nebo jeho počáteční písmeno. Ve třídě přirozeně poznávají i jména (počáteční písmena jmen) ostatních dětí.
Obrázkové čtení a psaní	září–prosinec	1. Záznam věty pomocí symbolů. Jméno zastupuje vybarvovací písmeno, děj pomlčka, ostatní části věty jsou vyjádřeny obrázky. Přechod k psaní slov. S rozvojem dovednosti jednotlivých dětí číst a zapisovat další písmena postupně ubývají symboly zastupující slova.
Písmena označující samohlásky	září	Vyvození písmen: <ul style="list-style-type: none"> – rozlišení hlásky sluchem (na začátku slova, na konci slova, uvnitř slova); – rozlišení písmena zrakem – čtení; – psaní velkého tiskacího písmena; – sebehodnocení.
Písmena označující souhlásky a texty	říjen–prosinec	Postupné vyvozování písmen: <ul style="list-style-type: none"> – čtení textů; – práce s texty; – psaní velkých tiskacích písmen; – sebehodnocení.

Přechod na čtení malých tiskacích písmen	leden	Vytvoření spoje mezi velkým a malým tvarem písmena: – hry s písmeny; – krátká slova; – krátké věty a práce s nimi. Děti se neučí psát malým tiskacím písmem, pouze je čtou. Zapisují vždy velkým tiskacím písmem.
Texty a práce s texty psanými malým tiskacím písmem	leden–červen	Čtení textů. Různé typy úkolů – práce samostatná, ve skupinách, i pod vedením učitele – možnost diferenciací.
Začínáme s projekty	leden–červen (možno i ve 2. ročníku)	Projekty lze uskutečnit jako speciální činnost, nebo lze propojit tuto práci s malou čítankou.
Psaní psacím písmem	leden–červen	Nácvik psacích písmen, slov a vět.

Jak předejít tichému skladu:

Jakmile dítě čte všechna velká a malá tiskací písmena, je zapotřebí opustit hlasité hláskování. Dítě si dá špičku jazyka mezi rty (aby si nemohlo jazykem v puse písmena šeptat a proces čtení jednotlivých písmen probíhal pouze v hlavě). Slovo si prohlédne a řekne je rovnou celé nahlas. Je vhodné začínat od krátkých slov (viz jednotlivé úrovně hry **Na roboty**). Další možnost je hra **Fotografování slov** – dítě má opět špičku jazyka mezi rty. Učitel ukazuje velkou kartu se slovem (2–3 sekundy – podle délky slova, velikost písma alespoň 4 cm), dítě má za úkol si slovo „vyfotit“ očima. Učitel pak kartu otočí a dítě říká celým slovem nahlas, co bylo na kartě napsáno. Při neúspěšném pokusu je zapotřebí opakovat znovu s delším časem.

Psaní do písanek:

Po dokončení přechodu ke čtení malého tiskacího písma začínáme s nácvikem tvarů psacího písma do malých písanek (nemělo by to být dříve, aby nebyl porušen princip jedné náročnosti). Protože je při práci s Malou čítankou možné postupovat chronologicky (tzn. pracovat pouze s čítankovou částí), anebo jednotlivá témata propojovat s navrženými projekty (nebo alespoň s vybranými úlohami), **neuvádíme přesné rozvržení psaní do písanek**. Brání tomu i fakt, že nácvik psacího písma začíná klasicky u jednotlivých písmen, ale žáci již čtou celá slova a věty. Z podstaty genetické metody tedy **není nutné zcela propojovat výuku čtení a psaní**. Neměli bychom však přestat s vytvářením příležitostí pro zápis odpovědí na otázky a zápis myšlenek. V těchto projevech žáci užívají takové písmo, které jim vyhovuje.

Symboly a orientace v písankách:

Prázdné pole u nového písma je určeno pro kresbu obrázku, jehož název začíná na toto písmeno, anebo psaní slova s uvedeným počátečním písmenem. Obě tyto možnosti lze kombinovat. Tím proběhne ve větší míře uvědomění si procvičovaného písma a jeho propojení s hláskou.

Symbol lodičky slouží jako pomocný prvek k uvědomění si výšky psacího písma a jeho pozice na řádce a pod ním. Trup – nízké písmeno (tzv. střední výška), trup s plachtou – vysoké písmeno (tzv. horní výška), kotva – písmeno zasahuje pod linku (tzv. dolní délka).

Děti si vybarvují tu část obrázku, která odpovídá výšce písma a jeho umístění v linkách.

Např. **e** – vybarvený trup, **t** – vybarvený trup a plachta, **j** – vybarvený trup a zvýrazněná kotva, **J** – vybarvená a zvýrazněná celá loď i s kotvou. Obdobně je to u symbolu papouška v písance nevázaného písma.

Symbol pera je určen jako náhrada pokynu „Přepiš psacím písmem“.

Sebehodnocení žáci provádějí stejným způsobem jako v učebnici UČÍME SE ČÍST A PSÁT. Zeleně označují písmeno, slovo, větu – nejzdařilejší na řádce/stránce, červeně to, co se povedlo nejméně. Volná linka slouží k opravám, individuálnímu docvičování, pro diktáty, autodiktáty apod.

Sada písmen v zápatí stránky slouží jako obsah postupně probraných písmen.